

УДК 338.33

Федулова С.О., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Український державний хіміко – технологічний університет»

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА»

В статті розглянуто сучасні реалії розвитку української регіональної економіки та її структурні зміни в світі глобалізаційних викликів. Визначено сутність формування та класифікації регіональних соціально – економічних систем в сучасних умовах гео економічного простору. Дано характеристику площин розгляду поняття «регіональна соціально - економічна система».

Ключові слова: територія, регіон, суспільне виробництво, глобалізація, суверенізація, регіональна соціально – економічна система

Fedulova S.

THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS CONCEPT «REGIONAL SOCIO - ECONOMIC SYSTEM»

In the article the modern realities of Ukrainian regional economy and structural changes in the world of globalization challenges has been considered. It has been determined the nature of the formation and classification of the regional socio - economic systems in the modern geo-economic space. It has been done the characteristic of the planes consideration of the concept «regional socio - economic system».

Key words: territory, region, social production, globalization, sovereignty, regional socio - economic system

Федулова С.А.

ХАРАКТЕРИСТИКА СУТИ ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНАЯ СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧЕСКАЯ СИСТЕМА»

В статье рассмотрены современные реалии развития украинской региональной экономики и ее структурные изменения в мире глобализационных вызовов. Определено сущность формирования и классификации региональных социально - экономических систем в современных условиях геоэкономического пространства. Дана характеристика плоскостей рассмотрения понятия «региональная социально - экономическая система».

Ключевые слова: территория, регион, общественное производство, глобализация, суверенизация, региональная социально - экономическая система

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний етап розвитку економічної науки характеризує посилення уваги до регіональних проблем. На сучасному етапі досить відчутно виявляються обмеження щодо посилення втручання держави у регіональну

економіку. Проблеми економічної ролі держави, зокрема на регіональному рівні, стали ще актуальнішими у трансформаційній економіці. В умовах ринкових трансформацій необхідно забезпечити досить ґрунтовну економічну роль держави. Проте в міру зростання ринку, посилення дії ринкового механізму потрібно визначити нові напрями взаємодії економічної ролі держави, її системи управління і регулювання регіональною економікою з ринково-конкурентним механізмом функціонування і розвитку національної економіки [1].

В світі інституціональних перетворень в Україні, формування бачення нового значення регіональної економіки повинно стати пріоритетним. Сучасна світова економіка доводить, що саме регіони є головною рушійною силою будь-якої національної господарської системи.

Стає цілком зрозуміло, що показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави. Дослідження регіональної організації господарства, аналіз її структурних змін в сучасних умовах гео економічного простіру, наукові рекомендації щодо розвитку та функціонуванню регіональних господарських систем має практичне значення і є основою розв'язання проблем управління, прогнозування та стимулювання розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Незважаючи на важливу роль, яку відіграють регіональні соціально-економічні системи в економіці багатьох країн, даній тематиці у вітчизняних дослідженнях приділяється недостатньо уваги. У вітчизняних наукових школах регіональної економіки недостатньо активно представлені дослідження, присвячені проблематиці закономірностей і тенденцій формування та розвитку регіональних соціально-економічних систем України.

Огляд наявних теоретико-методологічних розробок в області розвитку регіонів показав, що створений значний доробок у цій сфері як в закордонній, так і у вітчизняній науці. Однак більшість цих розробок зроблено без урахування новітніх процесів і тенденцій в макросередовищі, які задають рамки процесу стратегічного планування сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем. Зростання значення регіональних соціально-економічних систем в умовах глобалізації поки ще не знайшло достатнього відображення в методологічних підходах та методичному інструментарії наукових досліджень, присвячених проблемам розвитку українських територій в сучасних умовах.

Серед українських вчених, що займаються проблемами соціально – економічного розвитку регіонів України можна назвати таких як: Алимов О.М., Амоша О.І., Антонюк В.П., Бистряков І.К., Богиня Д.П., Буркинський Б.В., Бутенко А.І., Василенко В.М., Голян В.А., Дугінець Г.В., Дубницький В.І., Кизим М.О., Коваленко А.О., Кравців В.С., Лібанова Е.М., Новікова О.Ф., Садова У.Я., Устименко В.А. Хвесик М.А. та інші.

Даною проблемою на науковому рівні також займається значна кількість українських вчених - регіоналістів та зарубіжних вчених – економістів, які присвятили

регіональному розвитку достатню кількість наукових праць, а саме це: Биковський В.В., Бутов Б.М., Варналій З.С., Вебер А., Гаврилов А.І., Герасимов Б.І., Гранберг А.Г., Градов О.П., Гутман Г.В., Данилишин В.В., Долішній М.І., Дорогунцов С.І., Єпіфанов А.О., В.Кристаллер, Кошурін Ф.Д., Льош А., Мирєдов А.А., Паландер Т., Сало І.В., Семиноженко В.П., І.Г. фон Тюнен, Черкашин Г.В., Челноков І.В., Федін С.В. та інші.

Тому виникає необхідність формування понятійно – категоріального апарату та теоретико – методологічних основ регулювання процесами формування та розвитку регіональних соціально-економічних систем.

Цілі статті. На меті даної статті є визначення сутності формування та класифікації регіональних соціально – економічних систем в сучасних умовах гео економічного простіру.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нові глобальні проблеми людства, що постали перед ним наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст., передусім геокультурні, гео економічні та гео екологічні виклики, зумовили початок нового етапу глобального мислення. До цього долучилося й зростання кількості суб'єктів даного процесу – це і держави, і залежні країни, і наддержавні територіально – політичні об'єднання, й етнополітичні та релігійно – політичні рухи, і глобальні та регіональні міжнародні організації, і транснаціональні корпорації [2].

Дослідження тенденцій в просторовому розселенні і розміщенні економічних ресурсів як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються, дозволяє констатувати появу нових великомасштабних регіональних соціально-економічних систем (глобальні міста, мегамістські регіони, регіональні об'єднання тощо). Їх значення не тільки в масштабах національних економік, але і в масштабах глобальної економіки, є досить значним, оскільки вони концентрують великі обсяги економічних ресурсів і володіють значним впливом на попит і пропозицію на глобальних ринках.

В Україні з виникненням ринкових перетворень стало актуальним використовувати поняття соціально-економічної системи. Що розуміється під соціально-економічною системою? Як відомо, під системою розуміють сукупність взаємодіючих елементів, що представляють єдине ціле і утворюють нову властивість. У системи є властивості та ознаки, які і характеризують системні якості.

Західна специфіка розгляду розвитку соціально-економічних систем представляється у зв'язці з діловим кліматом регіонального розвитку, розглядається такими вченими, як Бернд Штехер, Хамел Г., Прахалад К.К.

Соціальні відносини пов'язані з наявністю серед елементів системи людей. Економічні - з діяльністю по отриманню благ, в т.ч. нематеріальних, з обмежених ресурсів. Головною особливістю соціально-економічних систем є те, що невід'ємною частиною їхнього функціонування є людина.

Соціально-економічні системи можна віднести до складних ймовірнісних динамічних систем, в яких відбуваються процеси виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних та інших благ [3].

Соціально-економічні системи визначаються сукупністю ознак, які вимірюються на різних шкалах. Соціальна підсистема, як правило, характеризується якісними ознаками, величини яких отримуються за допомогою порядкових чи номінальних шкал. Повний опис соціально-економічних систем можливий тільки завдяки врахуванню кількісних і якісних ознак, величини яких вимірюються на різних шкалах. Тут маємо проблеми багатовимірності та їх наслідки – проблеми сумісної обробки різних типів даних [4].

В аналізі даних соціально-економічних систем величини найчастіше є нефізичними. На відміну від фізичного вимірювання нефізичне вимірювання концептуально й операційно пов'язане з людиною, має відбиток суб'єктивної складової [4].

Соціально – економічні системи не можна звести до якоїсь однієї ієрархії. Специфічна особливість економічної системи – це її складність. Відомо багато класифікацій економічних систем, наприклад за масштабами (геоекономічні, макро -, мезо -, мікроекономічні системи).

Досліджувану сукупність елементів можна розглядати як систему, якщо присутні чотири признаки:

- цілісність системи, тобто принципова незвідність властивостей системи до суми властивостей складових її елементів;
- існування цілі та критерію дослідження даної сукупності елементів;
- існування більш крупного, зовнішнього по відношенню до даної системи, так званого «середовища»;
- можливість виокремлення в даній системі взаємопов'язаних частей (підсистем) [3].

Україна має достатньо великі території та різноманітні природні, економічні та соціальні умови, які мають значний вплив на створення ефективної економіки. Природно, що питання розміщення галузей господарства, розвитку окремих територій в нових економічних реаліях, формування територіальних пропорцій і єдиного економічного простору здобувають особливо важливе значення. Під територією, як правило, розуміють деякий простір, район, регіон, приналежність якого до конкретного рівня природного чи економічного районування не обумовлена і характеризується політико-адміністративною, економічною і природно-географічною єдністю.

Територіальне розміщення виробництва і його розвиток на протязі певного часу визначається соціально-економічними законами та способом виробництва матеріальних благ. Рівень розвитку продуктивних сил і особливості розвитку суспільства мають визначальний вплив на зміну концепції територіального розміщення виробництва,

також треба відмітити, що територіальне розміщення виробництва має історичний характер. Територіальний розвиток виробництва є об'єктом регулювання держави.

Тоді під регіональними системами можна розуміти частини території держави, що характеризуються відносною однорідністю соціально-економічних показників або просторової близькості до одного з центрів, які взаємодіють з іншими частинами території держави і мають в обов'язковому порядку органи управління та / або загальні програми розвитку регіонального рівня.

Розуміння регіону в якості соціально-економічної територіальної системи склалося у вітчизняній науці ще за радянських часів. При цьому основний акцент у визначенні робився виходячи з основних класичних принципів політичної економії, тобто на «сукупність різних видів продуктивних сил і виробничих відносин». У теорії регіональної економіки радянського періоду, незважаючи на відмінності у визначенні понять аналогічних поняттю «регіон», загальним було наявність трьох його ознак: території, спеціалізації та економічних зв'язків.

Розуміння регіону в якості системи можна вважати загальноприйнятим. Згідно з Гранбергом А.Г., «регіон - це певна територія, що відрізняється від інших територій за рядом ознак і що володіє деякою цілісністю, взаємопов'язаністю її елементів» [5, с. 16]. Окремі дослідники сприймають регіон як систему: «регіон - цілісна система зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення» [6, 7, 8].

Сьогодні склалась особлива економічна ситуація у пострадянських державах (Білорусії, Молдові, Україні, Росії), а також у центральноазійських Казахстані та Узбекистані, де є значний потенціал економічного піднесення, але використовуються невдалі моделі соціально – економічної трансформації. Внаслідок таких негативних тенденцій для України може з'явитися загроза стати світовою економічною периферією та втратити перспективу геополітичної активності.

Зараз, в економічній сфері виділяються дві протилежні тенденції – глобалізація та суверенізація. Через велику роль банківсько – фінансової системи та міжнародних корпорацій транснаціональні економічні інтереси стали визначальними. Тобто глобалізаційні процеси є домінуючими [9].

Виявом процесів суверенізації є прагнення держав до економічної самодостатності, захист державами своїх національних економічних інтересів. Зіставлення цих двох гео економічних тенденції виявляє повний дисбаланс не на користь національних економік, що не сприятиме формуванню оптимального світового гео економічного порядку [9]. Так, вчені І. Валерстайн та Й. Галтунг розглядають світове господарство як поєднання національних економік та регіональних соціально - економічних систем, виступаючи проти штучного посилення глобалізації, що тільки поглиблює економічну залежність «периферійних» країн та регіонів.

У зв'язку з фрагментарною вивченістю основних підходів до самоідентифікації регіону як соціально-економічної системи в сучасній теорії просторової економіки

назріла необхідність адаптації синтетичних підходів до трактування та систематизації регіональних соціально - економічних систем.

Висновки. Виходячи з вище написаного, регіональну соціально - економічну систему можна розглядати в трьох площинах.

Перша – дана система це – об'єкт державного регулювання та управління господарської діяльності різних виробничих, фінансових та інших структур.

Друга – регіональна система, будучи підсистемою більшої системи національної економіки, може сама виступати господарюючим суб'єктом у вигляді замовника програм регіонального розвитку, емітента регіональних цінних паперів тощо.

Третя – регіональна система є зовнішнім середовищем для інших господарюючих суб'єктів, що діють на її території.

Таким чином, регіональна соціально – економічна система є складною і взаємозалежною за своїми елементам, задовольняючи всім системним принципам.

Список використаних джерел:

- 1.Воротін В.Є. Формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій: автореф. дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Воротін Валерій Євгенович. – КИЇВ – 2003.
- 2.Дністрянський М.С. Геополітика: навчальний посібник / М.С. Дністрянський. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 С.
- 3.Економічна кібернетика: навчальний посібник. / О.Д. Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Є. Семьонов. — К.: КНЕУ, 2004. — 231 с.
- 4.Пономаренко В. С. Багатовимірний аналіз соціально-економічних систем : навчальний посібник / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярець. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – 384 с.
- 5.Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов / А.Г. Гранберг. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 380 с.
- 6.Долішній М. Ринкові механізми регіонального управління / М. Долішній, О. Мошенець // Регіональна економіка. – 2001. – №1. – С.7-17.
- 7.Регіональний вимір трансформаційних зрушень / авт. колектив: Галушкіна Т.П., Реутов В.Є., Качаровська Л.М. – К.: Варта, 2009. – 320 с.
- 8.Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону. Монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. – Луцьк: ЛДТУ, 2002. – 248 с.
- 9.Глобальна економіка: навчальний посібник (навчальні теми і практикум) / В.І. Дубницький, Н.М. Чуприна, І.П. Ганжела; за ред. д - ра екон.наук, проф. В.І. Дубницького. – Дніпропетровськ: УДХТУ, 2015. – 588 с.